

MUALLİM NECATİ BEY

Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ

Dârümuallimîn-i Âliye Fotoğraf Muallimi Necati Bey, Birinci Dünya Savaşı yıllarında harp fotoğrafçısı olarak Çanakkale Cephesi'ne gitmiş, burada oldukça önemli fotoğraf ve filmler çekmiş bir eğitimcidir. Necati Bey, Çanakkale Cephesi'nden sonra başka yerlerde de fotoğraf ve film çekmek üzere görevlendirilmiş ve buralarda çeşitli görüntüler almıştır. Osmanlı Devleti'nin 29 Ekim 1914 tarihli Karadeniz baskını ile Rus limanlarını bombaladıktan sonra Almanya ve Avusturya-Macaristan safında fiilen Birinci Dünya Savaşı'na dahil olması, kendisini İtilaf Devletleri ile çatışma durumuna sokmuştur. Bu fiili durumun ardından İtilaf Devletleri ile çeşitli cephelerde savaşırken İngiltere ve Fransa, bir takım önemli stratejik düşüncelerle Osmanlı Devleti'ne karşı Çanakkale Cephesi'ni açmıştır. 19 Şubat 1915'te başlattıkları bombardıman ardından 18 Mart 1915'te yaşanan Çanakkale Deniz Savaşı'nda ağır bir yenilgi alınmıştır. Daha sonra 25 Nisan 1915'te Çanakkale Cephesi'nde kara çıkarması yapılmış ancak yine başarılı olamamışlar ve yaşanan kanlı savaşların ardından birliklerinin bir bölümünü 19/20 Aralık 1915'te diğer bir kısmını da 8/9 Ocak 1916'da geri çekmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ndeki mücadeleler deniz ve kara savaşları halinde iki şekilde cereyan ederken sonuçları itibariyle hem askerî hem de siyasî bakımdan diğer cephelere göre daha dikkat çekici olmuştur.

Çanakkale Savaşları'nın dikkat çeken hususlardan biri de buradaki çarpışmalar esnasında Harbiye Nezareti Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyetinden birer tezkere alan çok sayıdaki gazeteci, ressam, şair ve bestekarın bu cepheyi ziyaret etmeleri, çatışma alanlarını gezerek duygu ve düşüncelerini icra ettikleri sanatın dili ile hem halka anlatmaya hem de gelecek nesillere aktarmaya çalışmalarıydı. Böylece bu dönemde cephede yaşananlar bir taraftan propaganda unsuru olarak kullanılacakken diğer taraftan da ortaya konulan kahramanlıklar sadece birer askerî başarı olarak kalmayıp aynı za-

manda ulusal bilincin gelişmesinde önemli rol oynayacaktı. Aynı zamanda gerekli izni alarak ya da izin verilerek cepheye giden oldukça fazla sayıda yerli ve yabancı harp muhabiri, harp fotoğrafçısı ve sinematografçı da olmuştur. Bunlar da kendilerince yaptıkları haberler ve aldıkları görsellerle tarihe not düşeceklerdi. Çanakkale Muharebelerine harp muhabiri, harp fotoğrafçısı, sinematografçı bağlamında bakıldığında Türkler kadar yabancıların da cepheye ilgi gösterdikleri görülmüştür.

Bu dönemde Harbiye ve Maarif Nezaretleri gibi resmî ve Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ve Malûlîn-i Guzâta Muavenet Heyeti gibi sosyal yardım kuruluşları, Çanakkale Muharebelerindeki gelişmelerle yakından ilgilenmekte ve harbin görsel olarak fotoğraf ve filmlerinin alınmasına çalışmaktaydılar. Aynı zamanda Harbiye Nezaretinin istek ve teşvikiyle savaş alanına dair film ve fotoğraf alınması için Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti adına fotoğraf ve sinematograf makineleriyle Çanakkale'ye sinemacı gönderilmesi gündeme gelmekteydi. Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti bunun için Çanakkale Cephesi'ne ünlü sinemacı Sigmund Weinberg'in şirketi adına çalışan Ara ve Koçu Efendileri göndermeyi düşündü. Ancak Maarif Nezareti, 8 Temmuz 1915'te Harbiye Nezaretine yazdığı yazıda, Ermeni milletinden bu kişilerin ahlak ve vatan ile olan bağları konusunda bazı tereddütler ileri sürmüş ve dolayısıyla bunların cepheye gönderilmelerine itiraz etmiş, Türk kökenli kişilerin gönderilmesi önerilmiştir.

Harbiye Nezareti, Maarif Nezaretinin itirazı karşısında Sigmund Weinberg ile yapılan sözleşmenin iptal edilemeyeceğini ancak teknik olarak Alman vatandaşı Maks Hervell ve yine güvenlik soruşturması Polis Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yapıpı hakkında sakınca görülmeyen Arakışyan Efendi'nin cepheye gönderilecekleri belirtmiştir. Çanakkale Cephesi'ne giden bu ilk fotoğrafçı ve sinemacılardan sonra Maarif Nezareti de cepheden fotoğraf ve sinema görüntüsü almak için bölgeye eleman göndermeyi düşünmüştür. Maarif Nezareti tıpkı Harbiye Nezareti gibi sorumluluğu altındaki okullarda harpteki kahramanlıkları göstermek istediği için böyle bir karar almıştır. Maarif Nezareti bu gibi kişilerin aksine cepheye vatanperver ve vazife-

şinaslığına inandığı Darülmüallimin-i Âliye Fotoğraf Muallimi Necati Bey'i göndermeyi uygun bulmuştur.

Maarif Nezaretine göre Necati Bey bu işte gayrimüslimler kadar uzman olmasa da onlardan daha vatanperver ve vazifeşinas bir kişiliğe sahipti. Cephe filmlerinin alınmasını millî bir görev olarak gören Maarif Nezareti, Necati Bey'in buraya gönderilme amacını da "*harekât ve muvaffakiyet-i askeriyemize dair mektep şakirdanına sinema göstermek*" gibi millî bir emel ile Çanakkale'ye gönderilmesi şeklinde ifade etmiştir. Buna rağmen Necati Bey'in cepheye gönderilmesi hemen mümkün olmamıştır. 1915 Temmuz'unda Maarif Nezareti ve Harbiye Nezareti arasında Necati Bey'in Çanakkale Cephesi'ne gönderilmesi hakkında birtakım yazışmalar yapılmıştır. Hatta Harbiye Nezareti, Temmuz ayında Çanakkale Cephesi'ne giden bir ekip olduğu için Necati Bey'in 3'üncü Ordu bölgesinde yani Kafkas Cephesi'nde görev yapmasını teklif etmiştir.

Maarif Nezareti, Necati Bey'in 3'üncü Ordu bölgesine gönderilmesine buranın uzaklığı ve çıkacak masrafların fazlalığı gerekçesi ile isteksizlik gösterdiyse de daha sonrasında masraflarının Harbiye Nezareti tarafından karşılanması halinde bunun mümkün olabileceğini belirtmiştir. Böylece Necati Bey'in 3'üncü Ordunun bulunduğu cepheye gönderilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Ardından da Maarif Nezareti Necati Bey'in hangi şartlar çerçevesinde buraya gönderileceğini ve ne suretle vazife yapacağını öğrenmesi için kendisini Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ile görüştürmüştür. Çünkü Harbiye Nezaretinin yönlendirmesi ile cephelere gidecek fotoğrafçı ve sinematografçıların nezaret adına Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti ile bir sözleşme imzalamaları gerekmektedir. Bu sözleşmede fotoğraf ve sinema çekimi ile ilgili teknik şartlar ve hangi koşullarda görev yapılacağına dair bilgiler yer almaktaydı.

Maarif Nezareti ve Harbiye Nezareti arasında yapılan sonraki yazışmalarda da Maarif Nezareti yine 3'üncü Ordu bölgesinin uzaklığı üzerinde durmuş, masraflar meselesini gündeme getirmiş ve Necati Bey'in buraya gönderilmemesi için bahaneler ortaya atmıştır. Ağustos ayında da Maarif Nezare-

tinin isteği kabul edilmiştir. Necati Bey'in masrafları kendi nezaretince karşılanmak üzere Çanakkale Cephesi'ne gönderilmesine karar verilmiştir. Bunun ardından Necati Bey'in cepheye gitmesi ile ilgili hazırlıklara girişilmiştir. Fotoğraf makinesi, sinema makinesi ve film şeritleri sağlanmıştır. Gerekli tahsisatı verilerek cepheye gönderilmiştir. Necati Bey hazırlıklarını yaptıktan sonra Çanakkale Cephesi'ne gitmiştir. Eylül ayı içerisinde burada bulunurken görevi esnasında bütün tehlikeleri göze alarak cepheye avcı hatlarına kadar gidip gerçek harp resimleri veya filmleri çekmiştir. İşinde oldukça üstün başarılar göstermiştir. Bu konuda hakkında söylenildiği şekilde vatanperver ve vazifeşinas kişiliğini ortaya koymuştur. -

Necati Bey cepheye refakatine verilen askerlerle Gelibolu'yu dolaşarak harbe dair çok önemli sahnelerin fotoğraflarını çekip filme alırken bazen de ordunun talim ve provaları, yemek dağıtımı, askerin dinlenmesi ve topçu atışları gibi önemli anların görüntülerini aldı. Bunların dışında subayların ve efradın görüntülerini çekti. Elindeki filmleri bitirdikten sonra da İstanbul'a döndü. Necati Bey'in bu sırada ortaya koyduğu çaba ve gösterdiği fedakârlık Anafartalar Grubu Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Bey'in takdirini kazandı. Miralay Mustafa Kemal Bey 12 Eylül 1915'te 5'inci Ordu Kumandanlığına gönderdiği yazıda Necati Bey hakkında övücü ifadeler kullandı.

Miralay Mustafa Kemal Bey bu yazısında, ordu karargahından gönderilmiş olan fotoğrafçı Necati Bey'in yanına bir zabıt verilerek ekli listede kayıtlı fotoğraf ve sinemaların aldırıldığını belirtmiştir. Necati Bey'in cephenin ileri hatlarına kadar giderek resim ve sinemalar almak için gösterdiği gayret ve cesaretin takdire şayan olduğunu ifade etmiştir. Çanakkale harp sahasındaki bütün muharebelerde fedakârlık yapmış ve kahramanlık göstermiş ümera ve zabitan ile efradın harp risalesine geçecek fotoğraflarının yine aldırılması ve gelecekte bu hususta orduda bir fotoğrafçı bulunması gerektiği için kendisinin daimi ordu fotoğrafçısı olarak istihdamının münasip olduğunu dile getirmiştir. Miralay Mustafa Kemal Bey'in Necati Bey'in cepheye aldığını belirttiği ve Anafartalar Grubu'nda çekilen on adet film

liste halinde bulunmaktadır. Aynı şekilde yirmi iki adet de fotoğraf listesi vardır.

Miralay Mustafa Kemal Bey'in Necati Bey hakkındaki bu yazısından sonra 24 Eylül 1915'te 5'inci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekâletine bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta da sinema ve fotoğraf almak üzere cepheye gönderilen Necati Bey'in beraberinde getirdiği cam ve filmlerin hemen hemen tamamını harp sahasında gerçek muharebe görüntüleri alarak bitirdiği, kendisinin hiçbir tehlikeye aldirmayarak avcı hatlarına kadar gidip resim almak için gayret gösterdiği, fedakarlığının takdire şayan olduğu ifade edilmiştir. Ordunun lüzum görülen manzara ve resimlerini almak için bir fotoğrafçıya ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Uygun bulunması halinde kendisinin ya ordu fotoğrafçısı ya da yine Maarif Nezareti adına cepheye gönderilmesi rica edilmiştir. Bu telgraf ile Necati Bey bizzat 5'inci Ordu Kumandanlığı tarafından Çanakkale Cephesi'ne çağrılmaktaydı. Başkumandanlık Vekâleti de bu durumu dikkate alacak ve ona göre görevlendirme çalışması başlatacaktır.

5'inci Ordu Kumandanlığının bu telgrafının ardından Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından 1 Ekim 1915'te Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, sinema ve fotoğraf çekmek üzere Gelibolu'ya gönderilen Necati Bey'in beraberinde getirdiği cam ve filmleri tamamen harp cephesinde hakiki muharebe resimleri çekerek bitirdiği belirtilmiştir. Kendisinin hiçbir tehlikeye aldirmayarak avcı hatlarına kadar gidip görüntü almak hususunda gösterdiği gayret ve fedakarlığın 5'inci Ordu tarafından takdire şayan görüldüğü ifade edilmiştir. Bu durum kendisine tebliği ve buradaki işlerin bitiminde tekrar harp cephesine görevlendirilmek üzere karargâha gönderilmesi rica olunmuştur. Başkumandanlık Vekâleti tarafından 3 Ekim 1915'te 5'inci Ordu Kumandanlığına gönderilen cevap telgrafında da Necati Bey'in bu vazife ile görevlendirileceği söylenmiştir. Yapılan yazışmaların ardından cepheye ihtiyaç duyacağı malzemeler zor da olsa temin edilip tahsisatı da verilerek ikinci defa cepheye gönderilmiştir. Necati Bey'in cepheye bu gidişinde çektiği elli altı fotoğraflık bir liste bulunmaktadır.

Necati Bey ikinci defa cepheye gönderildiğinde burada yine aynı fedakarlık ve özveri ile çeşitli birliklerin ve düşman hatlarının film ve fotoğraflarını almaya devam ederken bir obüs parçasının isabeti sonucunda bacağından yaralandı ve İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Fakat bu sırada Necati Bey'in çalışmalarından oldukça memnun kalan Başkumandanlık Vekâleti 22 Aralık 1915'te Maarif Nezaretine yazdığı yazıda, Beşinci Ordu fotoğrafçısı olarak istihdam edilen Necati Bey'in görev süresini uzatarak savaş sonlanıncaya kadar cepheye kalmasını talep etmiştir. Necati Bey'in önemli harp manzaraları haricinde subayların da film ve fotoğraflarını almak ve ihtiyaç halinde diğer cephelerde de görevlendirilmek üzere ordu emrinde ve cepheye tutulmasını istemiştir.

Başkumandanlık Vekâletinin isteği karşısında Maarif Nezareti, Necati Bey'in yaralı olduğunu, sağlık durumunun tekrar cephenin olumsuz şartlarına katlanmasına imkan vermeyeceğini, ayrıca ameliyatı sırasında kendisinin on iki lira değerindeki makinesinin de kırıldığını ifade ederek makinenin tazmini talebinde bulunmuştur. Bunun ardından Harbiye Nezareti Necati Bey'in sağlık durumu hakkında araştırma yaptı ve yarasının cepheye gitmesine engel teşkil etmeyecek kadar hafif olduğunu belirterek bir an önce işinin başına dönmesini söylemiştir. Hatta ifade şeklini sertleştirerek Necati Bey'in fotoğrafını alması gereken birçok askeri manzara bulunduğu ve kendisinin de askeri cihetin emrinde bir nefer olduğu üzerinde durmuştur. Kırılan makinesi hakkında gerekli incelemenin yapılacağını ve kendisinin bir an önce genel karargâha gönderilmesini bildirmiştir. Böylece Maarif Nezareti Harbiye Nezaretinin isteğini geri çeviremedi ve Necati Bey'in cepheye gönderilmesini kabul etmiştir.

Bu şekilde gerekli ihtiyaçları karşılanıp tahsisatı verilen Necati Bey, Harbiye Nezaretinin arzusu sonucunda üçüncü defa Çanakkale Cephesi'ne gitmiş oldu. Necati Bey, Çanakkale Kara Muharebelerinin sona ermesine kadar burada kalmış ve cepheye harp sahasına ait çeşitli film ve fotoğraflar almıştır. Çanakkale Cephesi'nden sonra da diğer cephelerde görevlendirilmiştir. Necati Bey'in cepheye üçüncü gidişinde Anafartalar Grubu'nda aldı-

ğı yirmi bir adetlik fotoğrafın listesi bulunmaktadır. Necati Bey'in Çanakkale Cephesi harp sahasından almış olduğu film ve fotoğraflar İstanbul'da basılıp gösterime hazır hale getirilmiştir. Bunlar Harbiye Nezaretinin arşivinde yer aldığı gibi Maarif Nezareti tarafından da okullarda gösterilmek üzere kullanılmıştır. İçlerinden Sultan Mehmed Reşad'a sunulanlar da çıkmıştır.

Necati Bey Çanakkale Cephesi'nden sonra 6 Mayıs 1916'da Bağdat'a kadar giderek buralarda bölgenin durumunu görmek ve manzaraların fotoğraflarını almakla görevlendirilmiştir. 10 Temmuz 1916'da Bağdat'a ulaşmıştır. Babil Harabeleri'nin fotoğraflarını almış, Hanekin'de bulunmuştur. Bağdat'a dair fotoğraflar almasının ardından İstanbul'a dönen Necati Bey, 11 Mayıs 1917'de Kadıköy'deki spor kulübünde Darülmualimin-i Âliye'nin düzenlediği İdman Bayramı'na dair görüntüler almıştır. Yine İstanbul'da başka görüntülerin işlenmesi meseleleri ile uğraşmıştır. 5 Ağustos 1917'de Bursa ve mülhakatında bulunan bazı tarihi binaların fotoğraflarını almak için görevlendirilmiş ve aynı zamanda tedavi için buraya gitmiştir. Sonrasında Darülmualimin-i Âliye Müdürlüğüne gönderilen yazıda Necati Bey'in tedavi maksadı ile Bursa Kaplıcalarına gittiği ve bu seyahati boyunca izinli sayılacağı belirtilmiştir. Necati Bey'in tedavi için gittiği Bursa'da fotoğrafçılık görevine devam edeceği de yazışmalarda görülmüştür.

Necati Bey, Bursa'dan sonra okullarda gösterilmek için 11 Eylül 1917 tarihinde Anadolu'da bazı ırkı ve coğrafi mevzuların sinemalarını almak maksadıyla görevlendirilmiştir. Bunun için Kastamonu'ya gitmiştir. 1918 baharında İstanbul'a dönmüştür. Ancak İstanbul'a dönüşünden sonra yeniden işgalden kurtarılmış yerleri incelemeye giden Tahkik Heyeti'ne refakat etmek üzere Anadolu'ya geçmiştir. Bu görevinin sonuna kadar Nezaret tarafından izinli kabul edilmiştir. Tahkik Heyeti ile Anadolu'ya geçen Necati Bey, kız kardeşinin vefatı üzerine yeniden İstanbul'a dönmek durumunda kalmıştır.

Maarif Nezaretine verdiği 14 Şubat 1922 tarihli dilekçesinde bu durumu belirttiği gibi Darülmualimin-i Âliye'deki fotoğraf ve sinema dersine

bir başkası atanmış olmalı ki bu görevi tekrar talep etmiştir. Göreve yeniden başlama arzusu ile verdiği dilekçede, daha önce Avrupa'dan talep ettirdiği sinema makinesinin gelmiş olduğunu, ancak öğrenciler tarafından hiç kullanılmadığını hayretle gördüğünü ifade ederek, vazifeye yeniden getirilmesi halinde fotoğraf ahzı, sinema ahzı ve sinema arajesi derslerinin tekrar verilmesi konusunda çaba göstereceğini dile getirmiştir.

Kaynakça

- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Atabey, Figen. “İtilaf Kuvvetleri’nin Gelibolu Yarımadası’na Çıkarma Harekâtı (25 Nisan 1915)”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. Bahar 2015, Sayı: 18; 249-270.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Edebiyatın Çanakkale’yle İmtihanı Arıburnu ve Seddülbahir’de On Gün*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Çolak, Orhan M. “Osmanlı Mekteplerinde Fotoğrafçılık Eğitimi Üzerine Bazı Notlar”. Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı Modernleşmesi II. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2022; 363-376.
- Eraslan, Cezmi. “Büyük Hesaplaşma: I. Dünya Savaşı”. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2009; 71-112.
- Kalemlî, Hüseyin. “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nde Harp Muhabirliği, Fotoğrafçılığı ve Sinematografçılık”. *Türkiyat Mecmuası*. 2018, cilt: 28, sayı: 2; 67-109.
- Marttin, Volkan. “Arşiv ve Hatırat Kayıtlarına Göre Muallim Necati Bey’in Savaş Fotoğrafçısı Olarak Görevlendirilmesi ve Diğer Fotoğrafçılık Faaliyetleri”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. Bahar 2018, Sayı: 24; 269-288.
- Sabah, İsmail. *Çanakkale’nin Şehit Kalemleri Çanakkale Muharebelerinin Türk Eğitim Sistemine Etkileri*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2017.
- Selçuk, Mustafa. *Çanakkale Seferberliği Savaş, Eğitim, Cephe Gerisi*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Semiz, Yaşar. “18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2003, Sayı: 14; 221-247.
- Taşkıran, Cemalettin. “18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Mart 2009, cilt: XXV, Sayı: 73; 25-38.
- Turan, Kemal. “95. Yıl Dönümünde Çanakkale Zaferi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Mart 2009, cilt: XXV, Sayı: 73; 63-82.

Atıf

- Kalemlî, Hüseyin. “Muallim Necati Bey”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.
- Hüseyin Kalemlî, “Muallim Necati Bey”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.